

**2000'Lİ YILLARDA
TÜRKİYE'DE
İKTİSAT VE SİYASET
RÜZGARLARI**

EFİL YAYINEVİ

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE İKTİSAT VE SİYASET RÜZGARLARI

Derleyenler

Ömür Birler

Simten Coşar

Hakan Mıhçı

Gamze Yücesan Özdemir

2000'Lİ YILLARDA TÜRKİYE'DE İKTİSAT VE SİYASET RÜZGARLARI

Genel Yayın Nu.: 115

ISBN: 978-605-4334-93-3

1. Basım, Aralık 2011

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.©2011

Efil©2011

Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Herhangi bir şekil ya da yöntemle çoğaltılamaz.

Sertifika Nu.: 12131

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Efil Yayınevi

Baskı ve Cilt: Ayrıntı Basımevi

E F İ L Y A Y I N E V İ

EFLATUN Basım Dağıtım Yayıncılık Danışmanlık Yatırım ve Tic. Ltd. Şti.

Ahmet Rasim Sokak 18/2 Çankaya/Ankara, Türkiye

Tel : (+90) 312 442 52 10

GSM : (+90) 541 232 00 96

Faks : (+90) 312 442 52 12

www.efilyayinevi.com

İçindekiler

SUNUŞ	vii
<i>Simten Coşar</i>	
BÖLÜM I: DEVLET VE SİVİL TOPLUM	1
Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları	3
<i>Funda Gençoğlu Onbaşı</i>	
Türkiye’de Güvenliğin Özelleştirilmesi Politikalarına Sınıf Temelli Bir Bakış	23
<i>Funda Hülagü</i>	
BÖLÜM II: SOSYAL POLİTİKA	47
Sağlık Alanında Uygulanan Ücret Politikalarının Bir Aracı Olarak Döner Sermaye Primi Uygulamaları	49
<i>Sebiha Kablay</i>	
Sağlıkta Eşitsizlik ve Yeni Bir Kavramsallaşma Biçimi Olarak “Karşılanamayan Gereksinim”	69
<i>Kezban Çelik – Sibel Kalaycıoğlu</i>	

BÖLÜM III: SERMAYE ÖRGÜTLENMELERİ	79
Kasabanın Sırrı: Fakir Bir Dağ Köyünden Bir Sanayi Odağına Hacılarlı (Kayseri) Sanayiciler; Yerellik, Modernlik ve Küreselleşme Eksenindeki Eğilimler	81
<i>Kurtuluş Cengiz</i>	
Küresel İş Sisteminin Türkiye'de Örgütlenmesinde Yörünge Bağımlı Değişim	107
<i>Şükran Gölbaşı</i>	
BÖLÜM IV: HİZMET, TARIM VE SANAYİ SEKTÖRLERİNDE EMEK ÖRGÜTLENMESİ	131
"İşçiyim, İşçisin, İşçiyiz!": Plaza Eylem Platformu Bileşenleri Üzerinden Beyaz Yakalı Emek Gücünün Örgütlenme Pratiği	133
<i>Mutlu Binark</i>	
Fındık Üretiminde Çalışma İlişkileri ve Mevsimlik İşçiler: Perşembe Örneği	159
<i>Umut Ulukan – Nihan Çiğerci Ulukan</i>	
Türkiye'de Sanayi Politikaları: Bugünü ve Geleceği	177
<i>A. Suut Doğruel – Fatma Doğruel</i>	

Sunuş

Simten Coşar

Türk Sosyal Bilimler Derneği'nin (TSBD) 1980 yılında ilkinii düzenlediği, 1995 yılından itibaren iki senelik aralıklarla gerçekleştirilen Ulusal Sosyal Bilimler Kongreleri'nin on birincisi 9-11 Aralık 2009 tarihinde, yine Ankara'da, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde gerçekleştirildi. Önceki senelerde olduğu gibi, Türkiye'nin farklı üniversitelerinden, sosyal bilimler alanında çalışmalar yürüten akademisyenlerin biraraya gelmesi açısından yerleşik bir platform sunmasının yanı sıra, son kongrede, Türkiye'de özellikle neoliberalizasyon sürecinin yerleşikleşmesiyle gittikçe anaakımlaşan, sosyal bilim içi izolasyon, akademik rekabet ve akademinin serbest piyasa içerisinde yeniden kurulma sürecine alternatif bir köşe sağlama çabalarının devam ettiğini gösterdi.

Üç gün boyunca süren Kongre kapsamında, 70 oturuma ayrıştırılarak sunulan 299 bildiri, panel katılımcılarıyla (385) birlikte, sosyal bilimlerle ilgilenen akademi ve akademi dışı yaklaşık 3000 kişinin yoğun ilgisiyle zenginleşti. Her biri, başlı başına değerli temalara odaklanan paneller ve bildiriler, TSBD'nin akademiye yaklaşımı açısından da açıklayıcıydı. Panellerin ve bildirilerin dağılımı, genel olarak sosyal bilimlerin dünya

ölçeğindeki konumunu koşullayan teorik ve pratikteki gelişmelere odaklanmaları ve özelde, Türkiye siyaseti ve Türkiye’de sosyal bilimlerdeki gelişmelere yönelik saptamalar üzerinden belirlendi. Böylelikle, diğer kongrelerde olduğu gibi 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde de, Türkiye’de, sosyal bilimler alanıyla ilişkili güncel gelişmeler ve sorunlar, bu sorunların somut gerçeklik temelinde tespiti ve bu tespitten yola çıkılarak söz konusu edilebilecek çözüm/politika önerilerinin Kongre genelindeki temel kaygıyı şekillendirmesi, TSBD’nin akademik yaşamla gündelik yaşam arasındaki bağıntıya verdiği önemin bir göstergesi oldu.

Elinizdeki kitap, 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan bildiriler arasından belirli temalar etrafında seçilen bildirilerin makale formatına dönüştürüldüğü bölümlerden oluşmaktadır. Kitabın içeriğini belirleyen tema, neoliberal yapılanmanın Türkiye’de siyasal, toplumsal ve kültürel biçimlerinin eleştirel analizi üzerine kuruludur. Buna göre, makaleler, dört ana bölüm altında sınıflandırılmışlardır. “Türkiye’de Devlet ve Sivil Toplum” başlığı altında şekillendirilen ilk bölümde neoliberal yapılanmanın Türkiye’de devlet kavramsallaştırılmasına etkisi mercek altına alınırken, yaşanan kavramsal dönüşümün nasıl bir devlet pratiğini meşrulaştırmak üzerinden temellendiği incelenmektedir. Buna bağlı olarak, Funda Hülagü’nün, “Türkiye’de Güvenliğin Özelleştirilmesi Politikalarına Sınıf Temelli Bakış” başlıklı çalışması neoliberal yapılanmanın tetiklediği “güvenlik” söylem ve pratiklerindeki dönüşümü ele alırken; Funda Gençoğlu Onbaşı’nın, “Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları” başlıklı çalışması, entelektüel/akademik bağlamda Türkiye’deki sivil toplum kavramsallaştırmalarının devlete yönelik olarak benimsenen teorik ve politik yaklaşımlarla ilişkisini kurmaktadır.

“Sosyal Politika” başlığı altında sınıflandırılan İkinci Bölüm’de yer alan iki çalışma, neoliberal siyasetin sonuçlarının en somut örneklerinin bulunabileceği kamu hizmetleri alanına ve özellikle sağlık politikalarına odaklanmaktadır. Böylelikle, hem Sebiha Kablay’ın çalışması hem de Sibel Kalaycıoğlu ve Kezban Çelik’in ortak çalışmaları, yurttaşlık haklarının/sosyal hakların, soyut ve tarih-dışı ve fakat piyasadan içre bireysel haklar söylemi vasıtasıyla lağvedilme sürecini detaylandırmaları açısından, sosyal bilimler alanında önemli katkılar olarak yerlerini almaktadır. Kamu hizmetleri nosyonunun ve dolayısıyla yurttaşlık hakları/sosyal haklar temelli somut politikaların serbest piyasanın “özgürlüğü” ekseninde lağvedilme sürecinin anlaşılması açısından kilit öneme sahip olan uluslararası sermaye örgütlenmelerinin neoliberal biçimleri ve Türkiye’deki sermaye örgütlenmelerine yansımaları “Sermaye Örgütlenmeleri” başlıklı Üçüncü Bölüm’de yer alan Kurtuluş Cengiz ve Şükran Gölbaşı’nın çalışmalarında farklı eksenlerde ve detaylı bir şekilde incelenmektedir. Cengiz’in çalışması yerelin neoliberal küreselle karşılaşmasının detaylı

bir analizini içerirken, Gölbaşı'nın çalışması bu karşılaşmayı kuşatan yapılanmanın uluslararası ve ulusal ölçekteki kesitlerini odağına almaktadır.

Türkiye'de neoliberal yapılanmanın işleyişini ve mevcut sonuçlarını eleştirel bir analize tâbi tutmak kaygısında olan bir derlemede, bu yapılanma içerisinde emek örgütlenmesinin nerede durabildiğine, nerede durdurulabildiğine ve meydan okuma ve/ya da eklenme stratejilerine odaklanan bir bölümün olmaması mümkün değil. Elinizdeki kitabın, "Hizmet, Tarım ve Sanayi Sektörlerinde Emek Örgütlenmesi" başlıklı dördüncü ve son bölümünde, tam da, bu mesele detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Buna bağlı olarak, Mutlu Binark, çalışmasında neoliberal yapılanmanın bileşeni, "beyaz yakalı emekçi" örgütlenmelerine eğilirken, Nihan Ciğerci Ulukan, tarımdaki dönüşümü fındık işçileri örneğinden hareketle irdelemektedir. Son olarak, Fatma Doğruel'in çalışması, Türkiye'nin neoliberal zamanlarında sanayi politikalarındaki değişimlerin detaylı bir anlatısını sunmaktadır.

TSBD'nin düzenlediği Ulusal Sosyal Bilimler Kongreleri'nin plânlanma aşamasından itibaren belirleyici olan temel ilke, dünya genelinde ve özellikle Türkiye'de mevcut sosyal bilimsel çalışmalar ve somut gerçeklikler arasında, yaklaşık son otuz yıldır gittikçe daha fazla silikleştirilegelen bağlantının tekrar tekrar açık edilmesidir. 11. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin seyri ve sonuçları itibarıyla, söz konusu ilkeye ulaştığına bağlı kaldığımızı rahatlıkla söyleyebileceğimizi düşünüyoruz. Elinizdeki kitap, bunun örneklerinden birisi olarak görülebilir. Derlemenin 14-16 Aralık 2011 tarihinde gerçekleştirilecek olan 12. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi'nin arefesinde yayınlanıyor olması bizler açısından özellikle anlamlı. Önümüzdeki Kongre'de de temel kaygımız, sosyal bilimlerdeki uzmanlaşmanın yapısal temellerini irdelemek ve mevcut ve muhtemel mücadele stratejilerini soruşturmaya çalışmak olacaktır.

BÖLÜM I
DEVLET VE SİVİL TOPLUM

Türkiye’de Sivil Toplum Tartışmaları

*Funda Gençoğlu Onbaşı**

1. Giriş

Sivil toplum hem Türkiye’de hem de dünyada 1980’lerin ortalarından itibaren siyasal tartışmaların odağında yatan bir kavram olarak ön plâna çıkmaya başlamıştır. Sivil toplum kavramına olan ilgideki ve konuyla ilgili çalışmaların sayısındaki gözle görülür artışa rağmen bu çalışmada günümüzdeki sivil toplum tartışmasının bir tıkanma noktasında olduğu öne sürülmektedir. Bu tıkanıklığın arkasında iki temel neden var gibi görünmektedir. İlk olarak, sosyal kuram dünyasındaki kutuplaşma göze çarpmaktadır. Bu kutuplaşma sivil toplum kavramını “sahte” bir kavram, “yanılsama” ya da analitik anlamda faydalı bir araç olabilmek için fazla “muğlâk” bir kavram olarak gören kuramcılarla onu “normatif ideal” olarak gören kuramcılar arasındaki kutuplaşmadır.¹ Dolayısıy-

* Başkent Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

¹ Robert Fine, “Civil Society Theory, Enlightenment and Critique,” *Civil Society Democratic Perspectives* içinde, Robert Fine ve Shirin Rai (der.) (Londra: Frank Cass., 1997), s. 7.

la, kendimize şöyle bir soru sormamız ve nerede durduğumuza karar vermemiz bekleniyor gibidir: Sivil toplum yirmi birinci yüzyılın yönlendirici düşüncesi, büyük fikri midir, yoksa daha iyi bir dünya arayışı için yanlış bir ufuk mu açmaktadır?² Kısır döngünün arkasında yatmakta olan diğer bir neden ise sivil toplum kavramının yaygın kullanım biçimleri üzerindeki liberal bakış açısının hâkimiyeti gibi durmaktadır. Bu noktaya ileride daha detaylı olarak değinilecektir; ancak, burada kısaca değinmek gerekirse bu bakış açısı sivil toplumu devletle karşılıklı bir kutuplaşma -ya da ikilik- çerçevesinde kavramsallaştırmakta, böylece de sivil toplumu devletin toplum üzerindeki baskınlığını, kontrolünü, manipülasyonunu engellemek ya da belli bir dereceye kadar sınırlandırabilmek için gerekli/olması gereken bir araç olarak ele almakta ve devlet ile sivil toplum arasındaki ayrılığa, gerilime ve çatışmaya olan bu aşırı vurgunun bir sonucu olarak sivil toplumun kendi içindeki farklılıkları ve çatışmaları “çoğulculuk,” çatışmaların çözümlenmesi ve konsensus vurgusu ile tartışma konusu yapmaktadır.

Bu çalışmanın bu iki sorun alanına dair benimsemiş olduğu bakış açısı şu şekilde özetlenebilir: Başta belirtilen kutuplaşmayla ilgili olarak bu iki seçenek ile sınırlı olmadığımız iddia edilmektedir; çünkü bu iki seçeneğin hiçbiri kendi başına tatmin edici görünmemektedir. Bu anlamda, izlenebilecek bir başka yol, eleştirel bir bakış açısı geliştirerek sivil toplum kavramını bir çözümlenme aracı olarak kullanmaya devam etmek olabilir. Böyle bir bakış açısı sivil toplum kavramının geçerliliğini tanıyacak, ancak, bunu kavramı romantize etmeden, idealize etmeden ve onu toplumsal ve tarihsel temellerinden soyutlamadan yapmak yolunu izleyecektir.³ Böyle bir çaba ise kavramın belirsizlikleriyle ve yaygın kullanımlarındaki zaaflarıyla yüzleşmek, böylece aslında onu özenli ve yoğun bir eleştiriye tâbi tutmak anlamına gelmektedir. Bu çalışma, aynı zamanda, hâkim kullanımındaki sivil toplum kavramına dair sorgulamanın ister istemez kişiyi demokrasi kavramı ve sivil toplum-demokrasi ilişkisi üzerinde de yeniden düşünmeye yönelttiğini öne sürmektedir. Bu nedenle, çalışmada önce kavramın hâkim kullanım biçimleri ortaya konularak Türkiye’deki akademik literatür özelinde sivil toplum tartışmasının bir haritası çıkarılacak, ikinci olarak bu hâkim kullanım biçimlerinin hangi noktalarda eksik kaldığı Marksist gelenekteki sivil toplum kavramsallaştırmasına atıfla gösterilecek, üçüncü olarak Marksist sivil toplum kavramsallaştırmasına eklenmesi mümkün olan, siyasal-toplumsal yaşamı güç ve antagonizma kavramlarına odaklanarak yorumlayan, daha yakın tarihli kuramsal çalışmalara da başvurarak hâkim yaklaşımın dışında eleştirel bir sivil toplum anlayışının özellikleri

² Michael Edwards, *Civil Society* (Oxford, Cambridge: Polity Press, 2004), s. vi.

³ Fine, a.g.m, s. 7-8.

ortaya konulmaya çalışılacaktır. Son olarak da, yukarı da belirtildiği gibi, sivil toplum kavramını eleştirel bir bakış açısıyla ele almanın demokrasi ve sivil toplum-demokrasi ilişkisine dair tartışmayla yakından bağıntılı olduğu düşüncesiyle, önerilen eleştirel sivil toplum anlayışının aynı zamanda *demokrasiye/demokratikleşmeye hizmet eden sivil toplum* klişesinden öte *demokratik sivil toplumun* nasıl olabileceğini düşünmeye yardımcı olabileceği önerilecektir. Demokratik sivil toplum kavramı da belli bir demokrasi nosyonuna atıfla ele alınacaktır.

2. Türkiye’de Sivil Toplum alışmaları

Türkiye’de sivil toplum kavramı hakkında üretilmiş akademik çalışmalara bakıldığında çoğunun belli bir “memnuniyetsizlikten” kaynaklandığı, temel bir soru(n)dan hareket ettiği görölür.⁴ Bu alışma tartışmanın haritasını ıkarabilmenin yöntemi olarak bu soru(n)lara yoğunlaşmayı seçmiştir. Bu yöntem dört temel soruyu birden cevaplamayı mümkün kılmaktadır: i. Türkiye siyasetine dair hangi konu, hangi mesele bir akademisyenin sivil toplum kavramına ilgi duymasını tetiklemektedir? ii. Bu temel mesele nasıl özömlenmektedir? iii. Neden bu mesele tartışılması gereken temel soru olarak seçilmektedir? iv. Bu analizlerde hangi sivil toplum kavramsallaştırması kullanılmaktadır? İzleyen alt-bölümlerde bu soruların yanıtlarını bulmaya çalışacağız.

2.a. Türkiye’de Sivil Toplumun Sorunlarına Farklı Yaklaşımlar

Türkiye’deki sivil toplum literatürüne genel bir bakış tartışmayı şekillendiren beş temel mesele olduğunu göstermektedir. Bunlardan birincisi, aslında tartışmanın geneline hâkim olan güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğidir. En çok tartışılan ikinci konu ise gerek birbirleriyle gerek devletle olan ilişkileri gerekse karakteristik özellikleri, yapılanmaları, demokratikleşme açısından işlevleri bakımlarından sivil toplum kuruluşları (STK’lar)dır. Üçüncü bir konu, İslam ve sivil toplum arasında ne derecede uyumlu bir ilişki kurulabileceği hakkındadır. Dördüncü olarak, Türkiye siyasal kültürü ve sivil toplum arasındaki ilişki tartışma konusu yapılmaktadır. Son olarak da, milliyetçilik söyleminin Türkiye’deki sivil toplum teorii ve pratiği üzerindeki etkisi dikkat çeken bir konudur.

Aslında çok net bir şekilde görölebilir ki, birinci konu –güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliği– Türkiye’deki tartışmayı hâkimiyeti altına almış meseledir. Türkiye’de sivil toplum hakkındaki çalışmaların hemen hepsinde bu mesele merkezde yer almaktadır. Konuya eleştirel bir bakış

⁴ Sivil toplum kavramı hakkındaki tartışmalar akademik çevrelerle sınırlı değildir. Kavramın medyada ele alınış biçimi, siyasi partilerin söylemleri ya da sivil toplum kuruluşlarının söylemleri bazında da incelenebilir. Ancak bu çalışma yöntemsel olarak yalnız akademik çalışmalara yoğunlaşmayı seçmiştir.

açısıyla yaklaşanlar olmasına rağmen aşağıda örneklerle gösterilecek olan hâkim duruş, bu ikiliği Türkiye siyasetinin bir “gerçeği” olarak ele almak ve yapılan analizi bu gerçeğin nedenleri ve sonuçları üzerine inşa etmek şeklindedir. Bu yaklaşım, aralarında politik/felsefi ciddi duruş farklılıkları olan sosyal bilimciler tarafından bile paylaşılan çok yaygın bir bakış açısıdır. Çoğu akademisyen analizlerini bu “gerçek” üzerinde temellendirmektedir. Fakat biraz daha derine inildiğinde, bu nedenler ve sonuçlar konusundaki fikir ayrılıkları açığa çıkmaya başlar.

2.b. “Güçlü Devlet - Zayıf Sivil Toplum İkiliği”nin Arka plânına Dair Çözömler

İlk etapta güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğini Türk siyasal yaşamının bir gerçeği olarak ele alan çalışmalarda bu ikiliğin arka plânına dair öne sürölen açıklamalar bakımından bir ayırım dikkate değer. Bu açıdan iki farklı çözümleme tarzı birbirinden ayrıştırılabilir: toplumsal-tarih yönelimli açıklama ve devlet geleneği yönelimli açıklama. Burada hâkim tavır, açıklamaya devlet yapısının, devlet geleneğinin incelenmesi ile başlamak yani bunu açıklayıcı değişken olarak almak, sivil topluma (sivil toplumun zayıflığına) dair tespiti buradan hareketle yapmaktır. İlk yaklaşıma örnek olarak Şerif Mardin’in çalışmaları gösterilebilir. Mardin, güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliğini Türkiye siyasî yaşamının bir gerçeği olarak almakta ve bu ikiliğin temellerine dair çözümlemesini toplumsal-tarihsel koşulları dikkate alarak yapmaktadır. Ona göre, Doğu ve Batı toplumları farklı toplumsal evrim süreçlerinden geçmişler ve bu farklı toplumsal-tarihsel koşulların sonucu olarak burarlarda ortaya çıkmış olan devlet-toplum ilişkileri farklı olmuştur. Mardin, bu bağlamda “rüya” kavramına yer vermekte ve her toplumsal yapının kendine ait bir rüyası, ulaşmayı hedeflediği bir ideali olduğunu vurgulamaktadır.⁵ Bu çerçevede, Mardin, sivil toplumu bir “Batı rüyası” ve “bu rüyanın aldığı somut biçim, Batı Avrupa sosyal tarihinin bir parçası” olarak tanımlar.⁶ Bunu bu şekilde ortaya koyduktan sonra “Avrupa toplumlarının rüyası Müslüman toplumların rüyası olmamıştır”⁷ saptamasını yaparak bu farklı rüyaların neden ve nasıl ortaya çıktığının ve bu rüyaların zaman içinde nasıl farklı yapılaşmaların oluşmasına sebep olduğunun analizini yapar.

Mardin’in çözümlemesinde, Batı *telosunun* özünde belli bir düşünce yapısı ve bunun merkezinde de Batı sosyal tarihinin arka plânında gömölü olan ve modern Batı Avrupa tarihinin koşulları içinde yapısal bir boyut kazanan belli bir insan özne (*human agency*) anlayışı yer almak-

⁵ Şerif Mardin, “Civil Society and Islam,” *Civil Society: Theory, History, Comparison* içinde, John A. Hall (der.) (Cambridge: Polity Press, 1995), s. 278.

⁶ A.g.m, s. 278-279.

⁷ A.g.m, s. 295.

tadır. Bu g6r6ş, temelde “insanı yeni hipotezler geliştiren, onları s6rekli test eden, eleştiriye ve kendini ve çevresini yeniden inşa etmeye her zaman açık olan aktif bir manip6lat6r olarak g6ren bir pragmatizm”e dayanmaktadır.⁸ Mardin, Batı toplumlarının *telosunun* 6z6nde b6yle bir insan anlayışının yattığını belirttikten sonra, Batı r6yasının gerçeğe d6n6şmesinin tarihini incelemeye girer. Bu tarihsel analizde kentlerin y6kselişi 6zel bir yer tutar. Mardin, İslam topluluklarını karakterize eden *telosu* yine onun 6z6nde yatan insan anlayışı/tasavvuru ile tanımlar. Ona g6re, M6sl6man r6ya (*the Muslim dream*) “adaletli bir y6neticinin himayesinde oluşturulacak olan bir toplumsal denge ideali” haline d6nm6řt6r.⁹ Bu r6yanın iki tane ayırt edici 6zelliği bulunmaktadır: İlki yasal pratiklerin rasyonelleşmesinden ve hukukun belirleyiciliğinden ziyade bir liderin karizmatik otoritesine dayanıyor olması; diğeri de, “her ne kadar kendine 6zg6 zengin bir insancıl içeriğe sahip olsa da, bu r6yanın insanın kendi tarihini kendisinin yapması suretiyle insanın tedrici m6kemmelleşmesine” dair bir anlayışın benimsenmesini ve gelişmesini engellemiş olmasıdır.¹⁰ Bu yaklaşımın altında yatan sivil toplum kavramsallaştırmasının aşağıda daha detaylı açıklanacak olan klasik liberal-bireyci-çoğulcu sivil toplum d6ř6ncesi olduğu g6r6lmektedir.

Devlet geleneğinden hareket ederek g6l6 devlet-zayıf sivil toplum ikiliğini açıklamayı seçen yaklaşımlarda ise, Osmanlı-T6rkiye bağlamının ayırt edici 6zelliği olarak vurgu bu bağamlarda ortaya çıkıp gelişen devlet yapısı 6zerindedir. Devletin toplumdaki uzak ve onun dışında, ondan bağımsız bir varlık olarak g6r6lmesi, devletin s6rekli olarak toplum 6zerinde h6kim olma, toplumu y6netme, manip6le etme, kontrol altında tutma gibi hedeflerle hareket etmesi neticesinde –yani g6l6 ve baskın bir devletin sonucu olarak– T6rkiye siyasetinin bir gerçekliği olarak “zayıf sivil toplum”un ortaya çıkmış olduğu s6ylenmektedir. Toplumsal-tarih y6nelimli açıklama ile devlet geleneği y6nelimli açıklama arasındaki farkı vurgulamak 6nemlidir; 6nk6 birinci yaklaşıma 6rnek olarak g6sterilebilecek çalışmaların sayısı kısıtlıyken, devlet geleneğini esas alan açıklamalar b6y6k bir çoğunluk teşkil etmektedir. şunun da altı çizilmelidir ki, bu çalışmalar *neden* bu g6l6 devlet-zayıf sivil toplum gerçekliğinin bir sorun olarak ele alınması gerektiği konusunda birbirlerinden ayrışmaktadır. Bu soruya verilen cevaplar, farklı siyasi-felsefi duruşlar arasındaki ayrımların en net şekilde ortaya çıktığı nokta olarak g6r6lebilir.

⁸ A.g.m, s. 278.

⁹ A.g.m, s. 285.

¹⁰ A.g.m, s. 286.

2.c. “Güçlü Devlet-Zayıf Sivil Toplum İkiliği”nin Sonuçlarına/ Yansımalarına Dair Çözömler

“Neden güçlü devlet-zayıf sivil toplum ikiliği en önemli sorundur?” sorusuna verilen beş farklı yanıt göze çarpmakta ve bu yanıtlar aynı zamanda farklı sivil toplum kavramsallaştırmalarını da çıkarsamamıza yardımcı olmaktadır. Takip eden bölümde, bu yanıtlar temelinde şekillenen bir sınıflandırma geliştirilmeye çalışılacaktır. Daha sonra ise, görünürdeki farklılıklarına rağmen bu yaklaşımların çok önemli bazı noktalarda benzeştikleri gösterilecek ve bu ortak noktaları bakımından eleştirilebilecekleri öne sürülecektir. Aynı zamanda bu ortak paydanın sivil toplum-demokrasi ilişkisinin ele alınış biçimine nasıl yansıyor olabileceğine dair kısa bir tartışma yapılacak ve bunun demokrasi kavramı üzerine yeniden düşünmek ihtiyacı ile bağlantısı kurulmuş olacaktır.

Rasyonalite/evrensellik yönelimli yaklaşıma göre “güçlü devlet-zayıf sivil toplum gerçekliği” temel bir sorundur; çünkü, bu durum toplumun uzun vadeli ve ortak çıkarları hakkında bir toplumsal konsensüs oluşmasını engellemektedir. Bu yaklaşım böyle bir konsensüsün evrensellik ilkesi çerçevesinde, yani özel ile evrensel arasındaki bağlantıyı kurabilecek, eğitilmiş ve aydınlanmış, akıllarını bu yönde kullanabilme yetisini geliştirmiş insanlar arasındaki rasyonel bir tartışma ortamında yaratılması gerektiğini savunur. Bu yaklaşıma göre bahsedilen bu ortam sivil toplumun ta kendisidir. Ancak, Türkiye’de devletin toplum üzerindeki hâkimiyetinden dolayı sivil toplum gelişmemiş, gelişmesine izin verilmemiş, toplumsal hedefler hep devlet tarafından topluma empoze edilegelmiştir. Böylelikle, toplum uzun vadeli ortak çıkarlarını rasyonel ve aydınlanmış bir tartışma ortamı neticesinde formüle etme ve onlara ulaşma yetisini geliştirememiştir. Açmak gerekirse, burada sivil toplumun aslında böyle bir potansiyeli olmasına rağmen evrensellik ilkesiyle uyumlu hareket edemiyor olmasına vurgu yapılmakta ve bu durumun devletin baskınlığının bir sonucu olarak ortaya çıktığı iddia edilmektedir. Fakat sivil toplumun bu yetisinin gelişmemiş olması da, güçlü devlet geleneğini besleyen bir etken olarak sunulmaktadır. Bu durumda devletin güçlü ve baskın olması, özel çıkarları aşan evrensellik ilkesini temsil ettiğini iddia ederek topluma hedefler empoze eden güçlü devlette sivil toplumun gelişmemiş olmasının bir sonucu olarak ortaya konulmuş olur. Böylelikle, güçlü devlet ve zayıf sivil toplum birbirinin hem nedeni hem de sonucu olarak yorumlanmaktadır. Metin Heper’in konu hakkındaki çalışmaları bu yaklaşıma örnek olarak gös-